

ZVYŠOVÁNÍ PŘÍRODNÍ HODNOTY POLNÍCH HONITEB

PETR MARADA A KOLEKTIV

- ▶ ANALÝZA POLNÍCH HONITEB VČETNĚ ZDRAVOTNÍHO STAVU ZVĚŘE
 - ▶ POSTUPY PŘI OBNOVĚ A PÉČI O KRAJINNÉ PRVKY
 - ▶ DOTACE NA REALIZACI JEDNOTLIVÝCH OPATŘENÍ

ZVYŠOVÁNÍ PŘÍRODNÍ HODNOTY POLNÍCH HONITEB

ZVYŠOVÁNÍ PŘÍRODNÍ HODNOTY POLNÍCH HONITEB

PETR MARADA A KOLEKTIV

- ▶ ANALÝZA POLNÍCH HONITEB VČETNĚ ZDRAVOTNÍHO STAVU ZVĚŘE
 - ▶ POSTUPY PŘI OBNOVĚ A PÉČI O KRAJINNÉ PRVKY
 - ▶ DOTACE NA REALIZACI JEDNOTLIVÝCH OPATŘENÍ

ZVYŠOVÁNÍ PŘÍRODNÍ HODNOTY POLNÍCH HONITEB

PETR MARADA A KOLEKTIV

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
jako svou 4388. publikaci
První vydání, Praha 2011
ISBN: 978-80-247-3885-7 (tištěná verze)
978-80-247-7468-8 (elektronická verze ve formátu PDF)

Recenzenti:

prof. Ing. et Ing. h.c. Josef Hromas, CSc.

profesor myslivosti na Mendelově univerzitě v Brně, čestný předseda Českomoravské myslivecké jednoty

Ing. Petr Ziegrosser, majitel společnosti „Petr Ziegrosser – AREV“

doc. Ing. Miroslav Dumbrovský, CSc.

docent Ústavu vodního hospodářství krajiny, Vysokého učení technického v Brně

prof. Ing. Jan Mareček, DrSc.

vedoucí Ústavu zemědělské, potravinářské a environmentální techniky Mendelovy univerzity v Brně

Odpovědný redaktor: Jan Roubal

Sazba: Lucie Němcová

Vytiskly: Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s., Husova 1881, Havlíčkův Brod

Počet stran: 160

Autoři ilustrací a fotografií:

Dr. Ing. Petr Marada: obr. 1, 2, 4–16; 18–21; 36, 39, 43–54; 56–57; 59–63; 65–67; 69–84; 86

Bc. Svatava Maradová: obr. 38, 40, 41, 42

Ing. Jarmila Matoušková: obr. 24a; 25–29; 31–35

Doc. MVDr. Karel Bukovjan, CSc.: obr. 22, 23

prof. Ing. Přemysl Bezečný, DrSc.: obr. 68

MVDr. Lubomír Křikava: obr. 24

Ing. Tomáš Eybl: obr. 55

Ing. Zuzana Schwarzová: obr. 20b

Ing. Pavel Prchal: obr. 3

Pozemkový úřad Vyškov: obr. 17

Publikace z nakladatelství Grada Publishing, a.s. si můžete zakoupit u svého knihkupce nebo objednat v Zákaznickém servisu nakladatelství Grada Publishing, a.s., U Průhonu 22, 170 00 Praha 7, tel.: 234 264 511, fax: 234 264 400, e-mail: obchod@grada.cz, www.grada.cz.

Na Slovensku objednávejte knihy na adrese: Zásilková služba Grada Slovakia, spol. s r. o., Moskovská 29, 811 08 Bratislava, Slovensko, tel.: 02/556 45 189, fax: 02/556 45 289, e-mail: grada@grada.sk

Upozornění

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být reprodukována a používána v elektronické podobě, kopírována a nahrávána bez předchozího písemného souhlasu nakladatele.

Pokud máte pocit, že byste nám chtěli sdělit něco ohledně této knihy, napište, prosím, na adresu redakce: brenkova@grada.cz

Pro publikaci byly využity výsledky řešení grantu QH 81040 „Kvalita travního porostu a jeho využití ve výživě přežvýkavců“ financovaného Národní agenturou pro zemědělský výzkum (NAZV) a Výzkumného záměru Lesnické a dřevařské fakulty MENDELU v Brně č. MSM6215648902.

Poděkování

*Děkuji všem kolegům, mysliveckým kamarádům a především odborníkům,
kteří se autorsky podíleli na zpracování jednotlivých kapitol.*

Zvláštní dík patří MVDr. Lubomíru Křikavovi.

Velké díky patří váženým pánům recenzentům za cenné rady a připomínky.

*Poděkování náleží též všem sponzorům a inzerentům v této knize,
jejichž loga a inzeráty jsou uvedeny v závěru publikace.*

*Zvláštní poděkování patří především mé ženě Svatavě, matce Boženě a bratru Miroslavovi
za pomoc, podporu a pochopení pro mé aktivity v přírodě a krajině.*

Kolektiv autorů

Dr. Ing. Petr Marada

akademický pracovník, Agronomická fakulta Mendelovy univerzity v Brně

Doc. MVDr. Karel Bukovjan, CSc.

výzkumný pracovník, Výzkumný ústav lesního hospodářství
a myslivosti Jíloviště-Strnady

Ing. Martin Ernst, PhD.

akademický pracovník, Lesnická a dřevařská fakulta Mendelovy univerzity v Brně

MVDr. Lubomír Křikava

doktorand, Lesnická a dřevařská fakulta České zemědělské univerzity v Praze

MDDr. Libor Křikava

doktorand, Lesnická a dřevařská fakulta České zemědělské univerzity v Praze

MVDr. Karel Kutlvašr

doktorand, Lesnická a dřevařská fakulta České zemědělské univerzity v Praze

Ing. Jarmila Matoušková

doktorandka, Lesnická a dřevařská fakulta Mendelovy univerzity v Brně

Bc. Svatava Maradová

ředitelka GEOCART CZ a.s.

Ing. Vladimír Němec

doktorand, Lesnická a dřevařská fakulta České zemědělské univerzity v Praze

Doc. Ing. Jiří Skládanka, PhD.

akademický pracovník, Agronomická fakulta Mendelovy univerzity v Brně

PŘEDMLUVA	13
Ing. Jaroslav Vítek, MBA	
ÚVOD	15
Dr. Ing. Petr Marada	
1 PŘÍRODA, KRAJINA, JEJÍ OCHRANA A MYSLIVOST	19
Dr. Ing. Petr Marada, MVDr. Lubomír Křikava	
1.1 Myslivecké hospodaření a ochrana přírody a krajiny	19
1.2 Požadavky na ochranu přírody a krajiny	20
1.2.1 Ochrana a vytváření územního systému ekologické stability	21
1.2.1.1 Ochrana dřevin	22
1.2.2 Ovlivňování vodního hospodaření v krajině s cílem udržovat přirozené podmínky pro život mokřadních a vodních ekosystémů při zachování přirozeného charakteru a přírodě blízkého vzhledu vodních toků, ploch a mokřadů	23
1.2.3 Spoluúčast v procesu územního plánování a stavebního řízení	23
1.2.4 Účast na ochraně půdního fondu, proces pozemkových úprav	24
1.2.5 Obnova a vytváření nových přírodně hodnotných ekosystémů, například při rekultivacích a jiných velkých změnách ve struktuře a využívání krajiny	25
1.2.5.1 Stabilizace a zabezpečení dotčeného území	25
1.2.5.2 Rekultivace	26
1.2.5.3 Revitalizace území	26
1.2.5.4 Ochrana a péče o biocentrum	27
1.2.5.5 Návštěvnická infrastruktura, environmentální vzdělávání, výchova a osvěta	28
1.2.6 Obecná ochrana volně žijících živočichů a zvláštní ochrana těch druhů, které jsou vzácné a ohrožené, pozitivní ovlivňování jejich vývoje v přírodě a zabezpečování předpokladů pro jejich zachování	28
1.2.6.1 Ochrana rostlin a živočichů	29
1.2.6.2 Ochrana volně žijících ptáků	29
1.2.6.3 Odchylný postup při ochraně ptáků	29
1.2.6.4 Omezení a zákazy dané v zájmu ochrany zvěře	30
1.2.6.5 Povinnosti vlastníků domácích a hospodářských zvířat a vlastníků pozemků	30
1.2.6.6 Opatření k zábraně škod působených zvěří a na zvěři	31
2 ČINNOST ČLOVĚKA V PŘÍRODĚ A KRAJINĚ, DOPADY NA ZDRAVOTNÍ STAV ZVĚŘE	33
Doc. MVDr. Karel Bukovjan, CSc., MVDr. Lubomír Křikava, MDDr. Libor Křikava, MVDr. Karel Kutlvašr, Dr. Ing. Petr Marada, Ing. Vladimír Němec	

2.1. Vlivy lidské činnosti na zdraví u volně žijících zvířat	35
2.1.1 Utužení půdy, poškozování krajinných prvků pro zadržení vody	36
2.1.2 Nezapravené posklizňové zbytky, velkoplošné hospodaření – podpora plísňí a mykotoxinů	37
2.1.3 Vliv velkých půdních bloků a širokozáběrové techniky	38
2.1.4 Staré zátěže, opuštěné průmyslové a vytěžené objekty	39
2.1.4.1 Sledování těžkých kovů	39
2.1.4.2 Sledování organických cizorodých látek	39
2.1.4.3 Sledování výskytu nádorových onemocnění u zvěře	40
2.1.4.4 Ostatní sledované civilizační nemoci zvěře	41

3 KRAJINNÉ PRVKY A POLÍČKA PRO ZVĚŘ – VÝZNAM V KRAJINĚ 43

Ing. Martin Ernst, PhD., Ing. Jarmila Matoušková

3.1 Význam krajinných prvků a políček pro zvěř	43
3.1.1 Koroptev polní	44
3.1.2 Bažant obecný	45
3.1.3 Zajíc polní	47
3.2 Krytový význam	50
3.3 Klidový význam	51
3.4 Orientační význam	52
3.5 Fixační význam	53
3.6 Klimaticko-ochranný význam	54
3.7 Hygienicko-zdravotní význam	56
3.8 Ekologický význam	58
3.9 Zdroj vody	59
3.10 Potravní význam	60

4 POSOUZENÍ EKOSYSTÉMU, ZÁKLAD PRO PLÁNOVÁNÍ A NÁSLEDNOU REALIZACI OPATŘENÍ V PŘÍRODĚ A KRAJINĚ 66

Dr. Ing. Petr Marada, Bc. Svatava Maradová

4.1 Koeficient ekologické stability	67
4.2 Kritéria a předmět posouzení, zpráva o posouzení	69
4.3 Faremní plány šetrného hospodaření	73

5 PODMÍNKY PRO UMÍSTĚNÍ KRAJINNÝCH PRVKŮ A ZAKLÁDÁNÍ POLÍČEK 75

Bc. Svatava Maradová, Dr. Ing. Petr Marada

5.1 Právní důvod užívání	75
5.1.1 Užívání na základě vlastnictví	76
5.1.2 Užívání na základě písemné nájemní nebo podnájemní smlouvy	76
5.1.3 Užívání na základě ústní nájemní smlouvy	76
5.1.4 Užívání na základě nájmu vzniklého „ze zákona“	76
5.1.5 Užívání na základě pozemkové úpravy	77
5.1.6 Ostatní právní důvody	77
5.2 Soulad s územně plánovací a koncepční dokumentací	77
5.3 Pozemkové úpravy	80
5.3.1 Pozemkové úpravy a nájemní smlouvy	83
5.3.2 Pozemkové úpravy a možnost získání adekvátních pozemků pro případná agroenvironmentální a krajinná opatření	83
5.3.3 Pozemkové úpravy a jejich financování	84

6 POSTUPY ZAKLÁDÁNÍ VYBRANÝCH KRAJINNÝCH PRVKŮ A NÁSLEDNÁ PÉČE 85

Dr. Ing. Petr Marada, MVDr. Lubomír Křikava, doc. Ing. Jiří Skládanka, PhD.

6.1 Zakládání krajinných prvků ve volné krajině	86
6.2 Zakládání krajinných opatření s vodními prvky	87
6.3 Zatravňování zemědělské půdy, tvorba travobylinných lemů	88
6.3.1 Význam travních porostů a travobylinných lemů	89
6.3.2 Postup při obnově a zakládání travních porostů a travobylinných lemů	90
6.3.3 Zatravňování zemědělské půdy – specifické požadavky agroenvironmentálního opatření Programu rozvoje venkova MZe	92
6.4 Biopásy a další zvěřní políčka	93
6.5 Nelesní dřevinná vegetace (návrhy, výsadba a údržba)	95
6.5.1 Příprava výsadby	96
6.5.2 Parametry a charakter vegetace	97
6.5.3 Výběr vhodných dřevin	98
6.5.4 Schéma výsadby	98
6.5.5 Spon výsadby	99
6.5.6 Výsadbový materiál	100
6.5.7 Výsadba dřevin	101

6.5.8 Manipulace se sadbovým materiálem	101
6.5.9 Příprava stanoviště	102
6.5.10 Vytyčování a vyznačování pozemků	102
6.5.11 Příprava orné půdy pro výsadby	105
6.5.12 Proces výsadby	105
6.5.13 Péče o vysazené dřeviny	107
6.5.14 Ochrana vysazených dřevin	108
6.5.15 Péče o vysazené dřeviny	111
6.5.16 Péče následná – udržovací	112
6.6 Zalesnění zemědělské půdy	113
6.7 Vstup do krajiny	116

7 FINANČNÍ NÁSTROJE (DOTACE) URČENÉ K REALIZACI KRAJINNÝCH PRVKŮ A POLÍČEK VHODNÝCH PRO ZVĚŘ

Dr. Ing. Petr Marada

7.1 Program rozvoje venkova MZe	118
7.1.1 Agroenvironmentální opatření	119
7.1.2 Zalesňování zemědělské půdy	120
7.2 Operační program Životní prostředí MŽP	122
7.2.1 Podpora biodiverzity	123
7.2.2 Obnova krajinných struktur	123
7.2.3 Optimalizace vodního režimu krajiny	124
7.2.4 Podpora regenerace urbanizované krajiny	124
7.3 Program péče o krajinu MŽP	124
7.4 Program obnovy přirozených funkcí krajiny MŽP	125
7.5 Národní dotace na vybrané činnosti mysliveckého hospodaření	127
7.6 Budoucnost dotační politiky v oblasti ochrany životního prostředí	129

8 POŽADAVKY NA TVORBU PROJEKTŮ A ŽÁDOSTÍ O DOTACE

Dr. Ing. Petr Marada

8.1 Projekt a jeho vlastnosti	130
8.2 Cíl projektu	131
8.3 Znalost okolního prostředí	132
8.4 Harmonogram projektu	133
8.5 Tvorba rozpočtu	134

®

8.6 Lidé a jejich činnost v projektu	135
8.6.1 Projektový manažer	135
8.7 Základní požadavky na tvorbu žádostí o dotace	137

9 KOMUNIKACE MYSLIVCŮ S VEŘEJNOSTÍ O OCHRANĚ PŘÍRODY A KRAJINY

140

Dr. Ing. Petr Marada

9.1 Kdo je veřejnost?	141
9.2 Pravidla správné komunikace	141
9.3 Metody a způsoby komunikace	142
9.3.1 Krátké schůzky	142
9.3.2 Souhrny informací – zpravodaje	143
9.3.3 Informační tabule – nástěnky	143

ZÁVĚR

145

POUŽITÉ ZKRATKY

ČR – Česká republika

EU – Evropská unie

KPÚ – Komplexní pozemkové úpravy

LPIS – Evidence využití zemědělské půdy dle uživatelských vztahů (Land Parcel Identification System)

LDF – Lesnická a dřevařská fakulta

MENDELU – Mendelova univerzita

MZe – Ministerstvo zemědělství

MŽP – Ministerstvo životního prostředí

OLH – odborný lesní hospodář

ORP – obec s rozšířenou působností

OP ŽP – Operační program Životní prostředí MŽP

PRV – Program rozvoje venkova MZe

PPK – Program péče o krajinu MŽP

POPFK – Program obnovy přirozených funkcí krajiny MŽP

PUPFL – pozemek určený k plnění funkcí lesa

PÚ – pozemkové úpravy

STG – skupina typu geobiocénu

SZIF – Státní zemědělský a intervenční fond

ÚHÚL – Ústav pro hospodářskou úpravu lesů

ÚSES – Územní systém ekologické stability

ZCHÚ – zvlášť chráněné území

ZPF – zemědělský půdní fond

PŘEDMLUVA

Polní honitby představují významnou část území našeho státu, která je z velké části zemědělsky obhospodařována. Způsob zemědělského hospodaření je jedním z hlavních činitelů, který ovlivňuje fungování krajiny a její přírodní hodnotu. Je všeobecně známé, že zásahy zemědělství do utváření krajiny jsou doprovázeny významnými negativními vlivy a změnami životního prostředí.

Jedná se o změny, které jsou často dlouhodobé a v měřítku lidského života nevratné.

Dramatická proměna české krajiny, jejíž příčinou byly především změny politických a hospodářsko – ekonomických poměrů, nastala v období 50. až 80. let 20. století. Během kolektivizace zemědělství došlo k rozsáhlému a často násilnému zabavování půdy z důvodu uspokojení tzv. celospolečenských potřeb. Mezi tyto potřeby patřil především přechod od malovýroby soukromého zemědělského sektoru na velkovýrobní technologie socialistického zemědělství bez ohledu na dopady na přírodu. A tak došlo ke scelení drobných políček v ohromné bloky orné půdy a k likvidaci všech prvků, které velkovýrobním technologiím v obdělávání bránily. A to bez ohledu na vlastnictví půdy. Odstranění krajinných prvků, jako jsou remízky, mokřady meze nebo aleje, bylo jednou z hlavních příčin vymizení některých živočišných druhů, ale i celkové degradace půdy a krajiny. Narovnání malých vodních toků a zúrodnění niv v období kolektivizace zemědělství znamenalo výrazné snížení schopnosti krajiny zadržet vodu (tzv. retence vody v krajině). Popření kulturního dědictví krajiny a morální újmy, kterých se socialistická vláda dopustila na soukromých zemědělciích a především vlastníciích půdy, pak způsobily ztrátu vztahu společnosti ke krajině a také osobního vztahu lidí k půdě, které trvají dodnes.

Na základě politických změn po roce 1989 se očekávaly změny ve vývoji systému zemědělského hospodaření a následně v přístupu k ochraně přírody a krajiny. Bohužel, změny ve způsobu hospodaření a s tím související začátek hospodaření vlastníků na svých znovu nabytých pozemcích zůstaly pouze u očekávání a nadále pokračuje rozpor mezi vlastnictvím a užíváním půdy (více než cca 85 % zemědělských pozemků je v pronájmu). Mnozí vlastníci se ocitli v situaci, kdy jejich pozemky nejsou přístupné, a tak se svých vlastnických práv dodnes nemohou řádně ujmout a pozemky užívat. Složitě vlastnické vztahy též brání revitalizaci krajiny, neboť realizace nezbytných opatření jsou možné pouze na vlastnický vyřešených parcelách. Z těchto a jiných důvodů je příroda a krajina stále více negativně ovlivňována aspekty činností zemědělských hospodářů.

Mezi opatření, která jsou nutná pro alespoň částečné napravení negativních vlivů způsobených kolektivizací a v současné době stále silící intenzifikací zemědělské výroby, patří např. úprava vodohospodářských poměrů, obnova toků a nádrží, realizace protierozní a protipovodňové ochrany území, systémů ekologické stability, obnova remízků nezbytných pro život drobné zvěře, zajištění lepší prostupnosti území vhodně zvolenou sítí polních cest a v neposlední míře dosažení estetické úrovně krajiny za účelem zvýšení kvality života na venkově.

Potřebností těchto opatření, která zcela jistě zvýší přírodní hodnotu agrárních ekosystémů a polních honiteb, si je vědoma i vláda ČR. Vláda klade důraz především na zachování přírodního a kulturního rázu české krajiny. Podporuje ochranu, správu a plánování veškeré krajiny s principy Evropské úmluvy o krajině s cílem dosažení trvale udržitelného života obyvatel ČR. Vláda je připravena narovnat práva vlastníků a nájemců zemědělské půdy. Podporuje realizaci pozemkových úprav a souvisejících investic v krajině; podpoří též rozvoj šetrného ekologického zemědělství a bude podporovat jeho roli v uchování rázu krajiny a zvýšení retenční schopnosti půdy.

Především zemědělci ve spolupráci s aktivními myslivci by svými činnostmi v agroekosystému/polní honitbě měli přispět v příštím období k

- zvýšení mozaikovitosti krajiny a podílu přechodných společenstev a rozvoji proměnlivé struktury krajiny;*
- ochraně biodiverzity – zvrácení poklesu populací a počtu indikátorových druhů a degradace cenných biotopů na zemědělské půdě a především*
- zemědělskému a mysliveckému hospodaření, které učiní krajinu přitažlivou pro obyvatele venkova i pro volnočasové aktivity.*

S ohledem na reálný stav agrárních ekosystémů, záměry a vize vlády ČR v oblasti zemědělství, ochrany přírody a krajiny představuje tato publikace velmi cennou metodiku pro zvyšování přírodní hodnoty polních honiteb. Jako nástroj pomůže kniha především mysliveckým hospodářům, kterým je určena. I když jsou myslivci předurčení ke zvyšování přírodní hodnoty polních honiteb a budou v příštích letech stále častěji především oni nejvýraznějšími tvůrci tohoto životně důležitého venkovského prostoru, kniha bude zcela jistě využita i zemědělci na jejich cestě k úspěšnosti a zvýšení konkurenceschopnosti v oblasti ekosystémových služeb, které jsou vyžadovány platnou a v této době připravovanou novou zemědělskou politikou EU.

Praha, březen 2011

*Ing. Jaroslav Vitek, MBA
vrchní ředitel
Ústřední pozemkový úřad MZe*

ÚVOD

Současná společnost se vyznačuje vzrůstajícím zájmem veřejnosti o přírodu a krajinu. Zvýšený zájem plyne ze skutečnosti, že zdravá příroda a nepoškozená krajina jsou základem pro zdraví obyvatel, předpokladem a důvodem pro investice a také pro hodnotný a trvale udržitelný život na venkově. Krajina je vnímána též jako součást identity v ní žijících obyvatel; je základem jejich spokojeného a harmonického života (MIKO, ZAUNBERGEROVÁ, 2009). Obyvatelé si stále více uvědomují, že život nekončí územím vymezeným přeškrtnutou cedulí intravilánů měst a obcí, ale pokračuje dál v lokalitách zemědělsky, lesnicky a jinak obhospodařovaných.

Příroda a krajina je též velmi intenzivně vnímána myslivci, ochránci přírody a dalšími aktéry tohoto venkovského prostoru, kteří jsou zainteresováni na početních stavech a druhové rozmanitosti především rostlin a živočichů. Druhová rozmanitost, početnost jednotlivých zástupců zvěře, velikost obhospodařovaných půdních bloků, zastoupení plodin v osevním postupu a počet a velikost krajino-tvorných prvků jsou příklady významných indikátorů, které vypovídají stále více a „hlasitěji“ o stavu konkrétní přírody a krajiny. Všeobecně platí, že čím větší druhová rozmanitost a početnost, tím hojnější život a hodnotnější příroda a krajina.

Krajina je definována jako část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, která je tvořena souborem funkčně propojených ekosystémů¹ a civilizač-

Obr. 1 Krajina jihomoravských Nenkovic se vyznačuje snoubením krajinné infrastruktury tvořené starými sady, remízky, mezemi a mokřady se stále se zvětšujícími plochami zemědělských monokultur.